

Helden
van
verzet

Laatste woorden

Afscheidsbrieven
van geëxecuteerde
verzetters.

Laatste Woorden

- Erfgoedproject rond de afscheidsbrieven van ca. 1.500 Belgische geëxecuteerde verzetsmensen (1941-1945).
- Doel: zoveel mogelijk afscheidsbrieven opsporen, digitaliseren, analyseren, transcriberen, archiveren en (digitaal) ontsluiten.
- Partnerschap:
  - VUB, UGent, KU Leuven
  - ADVN, AMSAB, Archiefpunt, CAVA, Liberas en KADOC
  - Subsidies via Cultuurerfgoeddecreet
- Looptijd: 1 april 2024 tot 31 maart 2026

Eerste vaststellingen

- Geen betrouwbare, volledige database met de namen van de Belgische geëxecuteerde verzetsmensen.
- Vertrekken vanuit corpus verzameld door Cegesoma (Fabrice Maerten).
- Grote versnippering van de bewaarplaatsen van afscheidsbrieven.
- Voorlopig weinig originelen. Heterogene samenstelling: extracten, kopies, gepubliceerde kopies, getypte afschriften, handgeschreven afschriften, vertalingen...

Bron: CegeSoma(Rijksarchief) AA2346

Chère Maman, je dois te lire au
revoir - le temps presse. Encore une fois, ce
ne sont pas les derniers moments qui
auront été les plus durs. Aie confiance
et courage dans la vie - le temps efface
bien de choses. Pense que nous sommes
morts au front - pense à toute la famille,
à toutes les mères éprouvées par la guerre,
pense que nous avons tous cru ~~le~~ vain
finir plus tôt.

Ton fils qui t'aime, Saps.
Yours

Surtout mon souvenir
à Hélène Belle, à Riquet et
sa famille, ~~à~~ à Willy et Mimie,
aux Mondo, et à tant d'autres -
à Robert, à Teddy et Yvonne, André
et Elvire, Marcel H, à Marcel et
Judith, Lili.

Antwerpen, 25- 2- 1944.

Beste Ouders,

Het is nu den laatste oogenblik. het is ja zeer akelig, maar de waarheid. Ik ben dikwijls tegen U gekeerd gestaan, in de gedachte dat ik alle s opofferen moest om *mijn volk gelukkig te maken*.. maar nu op deze korte oogenblikken heb ik begrepen dat dit alles toch niet helpen kan.

Voor al het verdriet dat ik U allen ooit aangedaan heb, vraag ik ten zeerste vergiffenis, want ik wil nu in vrede met alle menschen en dan zeker met God de eeuwigheid ingaan. Ik weet dat dit alles U nog meer verdriet aandoen zal, dan al het overige, maar wees moedig, en verdraag uw lot zoals ik het nu doe. Ik heb gebiecht en krijg in enkele oogenblikken de H. Communie.

De Almoeznier staat me in dezen oogenblik bij, wat een zeer groote steun voor mij betekend. Daarvoor ben ik hem zeer dankbaar, en help hem zooveel ge kunt, want hij is voor al degenen die hier zitten een zeer groote verlichting. Dat U een Mis voor mij zult laten doen mag ik wel hopen, zeg tegen allen die ge kent, *dat ze nooit den weg mogen opgaan die ik heb gevolgd*. Op dezen oogenblik kan men geen brieven schrijven zoo men wil, want ik zulk oogenblik werkt uw geest niet eerg normaal. Ik zit hier zeer rustig te schrijven *en in enkele minuten is het groote moment daar*. Ik zeg U allen zonder uitzondering ! **Vaarwel** ! en met de diepste indrukken U alle in mijn hart geprent, ga ik van deze wereld, in de hoop een plaats te vinden, waar ik gelukkig zijn zal voor eeuwig. Zeg in mijn plaats aan al mijn kameraden ! **Vaarwel** ! en dat ik hen nooit vergeten zal, en hun niet verraden heb *zoals zij misschien dachten*.- De almoeznier die het laatste bij mij gebleven is, zal U dezen brief overhandigen. Hij kan U mijn laatste oogenblikken vertellen.

Mijn laatste wensch is, zoo ge ze kunt voldoen, geef hem een deel tabac of liefst cigarettens mee, die hij altijd uitdeeld aan de gevangenen, die hier zitten zonder rookwaar, dat is zeer hard voor hen.

Daarmee kan deze goede man veel jongens helpen.

Nu liefste Moeder, en beste Vader houd U moedig en denk veel, heel veel aan Uw jongsten zoon.

Ik zal tot het laatste oogenblik voor U bidden.

Uw gevallene, maar toch liefhebbende zoon- C.

Antwerpen, 25-2-1944

- 6 uur 's morgens.-

* * *

Topteam

- Babette Weyns (UGent, 0,5 VTE) — coördinatie researchluik
- Prof. Dr. Nel de Mûelenaere (VUB) — expert
- Dany Neudt (0,5 VTE) — coördinatie publiek-historisch luik
- Selena Güven — onderzoeksstagiair
- Tijn Eerdekens — masterscriptie
- Pieter Heymans — jobstudent

Bron: CegeSoma(Rijksarchief) AA2346

Helden
van
verzet

Laatste woorden

Afscheidsbrieven
van geëxecuteerde
verzetsmensen.

Enkele Voorbeelden

P. J. Esser's death 14 February 1944

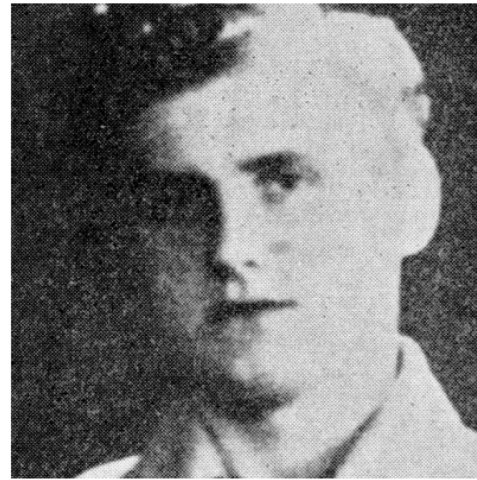
Mijn Allerliefste Ouder!

Het spijt ik geweldig heb met zo veel
voor mij doch ook u bezwa, ik wens u heel veel
*Hij die nu bij de kommandant van de groep en
de beide ons heeft me gedeeld te laten morgen vroeg
om de Straat Prou uit te loopen

Mijn Allerliefste Ouder, ik bid u, houd uw
hoofd recht, en houd u goed moed zoals ik steeds
aan u geleerd heb, en zoals ik het nu ook doe, en
ik denk dat ik voor het weder laant gewillig ben
en dat met onvergandig gestoer u ben.

Mijn Allerliefste Ouder, ik heb geleerd van nog veel
goed gezand weder thuis te mogen weder hebben
elk. Het heeft er anders ook binnicht, en ga
geheel uit ik moet te veranderen, en bedank steeds
dat ik hier binnin de geest van zal zijn, dan op
dierse uurt. Toch moet ik bestaat als leuwer en luffe
hijste Ouder. Ik moet me vergaan, aldat ik u al
en al ongehoopt ben geweest, doch ik heb steeds
niet ben u binnin te houden, aldat van mijn binn
leuwer. Proeder, welke ook zeer veel verdriet welke
heller als zij ver rimen, aldat ik maar een betere
plaats heengevoeren fan.

Ik zal ook een van mijn laatste Proeder's mag
ephile woorden van mijn hert te zijn op een andere
dat ikte wel u voor hen moet bewaren.
Mijn Allerliefste Moeder en Vader, ik ga nu

Rudolf Esser

Melsele. Mekanicien. Ongehuwd.
Verzetsgroep Labyt (afdeling van Tégal).
Spionage van Duitse vliegtuigen op de
luchthaven van Deurne. Arrestatie op 25 juni
1943. Executie op 18 februari 1944 te
Schaarbeek. 22 jaar.

Status onduidelijk
Bron: familielid

Ecrivez seulement sur les lignes!

Nom *Kathien Volral* No ..... *Wolfenbüttel*, le *7-8-1944*
Ziegenmarkt 10

Le prisonnier peut écrire une lettre à son entrée dans la prison. Ensuite il pourra écrire et recevoir une lettre de même longueur toutes les quatre semaines. Le numéro du prisonnier doit toujours se trouver sur l'enveloppe.

Les cartes postales ou de vœux ne seront pas distribuées.

On ne doit mettre ni argent, ni timbres-poste dans les lettres.

Les colts et petits paquets ne seront pas acceptés.

Les lettres trop mal écrites ne seront pas expédiées.

Ma petite Kawan

J'ai une bien triste nouvelle à t'écrire. Je t'ai pu, sans t'en rendre compte, je suis condamnée à mort. Je serai probablement exécutée ce soir. Mais penser à mon frère et t'en parler l'épouvante. Je suis très calme, ma petite Kawan. Veux-tu que je t'écrive quelques lettres? J'ai agi courageusement à mes principes. Je ne suis pas une mauvaise femme. Quant on a cette consolation, il est difficile de toujours conduire dignement. Je n'ai jamais pensé à toi. Mais que je t'aie exprimé ma petite Kawan un petit mot, tu ne m'as pas dit trop me flatter. J'étais fine et libre, j'étais libre ma Kawan. Je ne sacrifierai je e laisse pas d'enfant derrière moi.

Quand à mon frère, dis lui bien d'être d'être un homme. Il est tout ce que je lui demande. Bientôt le monde sera libre et

Fernande Volral

Maakt modekledij. Vanaf 1941 bij verzetsgroep Onafhankelijkheidsfront. Inlichtingenofficier. Wapentransport. Verwondt de Gestapo-officier die haar op 23 februari 1943 arresteert. In augustus 1944 onthoofd in de gevangenis Wolfenbüttel. 23 jaar.

Kopie van het origineel

Bron: CegeSoma(Rijksarchief) AA2346

Liefste vrouw en Francineken,

Ik heb nog geen nieuws over de genadevraag en hoop dat ge alles gedaan hebt wat ik u gevraagd heb. Ik hoop dat Etienne spoedig te huis zal zijn, indien voor hem ene borgsom moet gestort worden, doe het dan seffens.

Draag vooral zorg voor uw eigen, koopt wat ge nodig hebt en doet u niet te kort. Gij vooral Francineken, verzorg u goed, wees braaf en sta uwe mama bij, troost elkender. Als ge Etienne ziet geef hem dan veke kussen van mij en ik hop dat hij de fabriek in ere zal houden en de goede reputatie zal bewaren.

247

Rudolf Spitaels

Lokeren. Verzetsgroep Brave - Bravery, samen met zijn zoon Etienne. Ze verzamelen in de regio Lokeren-Dendermonde inlichtingen. Arrestatie 2 september 1942. Executie te Loppem (nu Sint-Michiels) op 10 november 1942. 55 jaar.

Publicatie in boek

Bron: CegeSoma(Rijksarchief) AA2346

11.10.1944
Gaston Kints
Bemінде ~~een~~ vrouw
maakt niet veel werk in mij
eens voorbij is voor mij gedaan
gij moet u schikken in den teit
die gij blijft gaat naar hebbijn
word in ons huis doecht zorg
voor de stukken van oorlock school
en let goed op alles reglement
is beston nu Jeanne veelle maad
En veelle huzen aan Gaston
van mij
nu Jeanne slapsaube
13-6-1944
Jeanne
de pracht is betalt
tot eind jaar 1943

Gaston Kints

Sint-Denijs (Zwevegem). Gehuwd. Een kind.
Groepscommandant Patriotische Milities.
Sabotageacties. Arrestatie op 21 februari
1944, samen met buurman Marcel Fournier.
Executie als gijzelaar op 14 juni 1944 in
Oostakker. 48 jaar.

Kopie van het origineel

Bron: CegeSoma(Rijksarchief) AA2346

AA 2346
(Cassini)

Antwerpen den 20.7.1944.

Mijne liefstex Vrouwke en Zoontje

1945

Ik kom nu nog een brief te schrijven en uw nog een goede dag te doen en mijn liefste zoontje Sylvain ook aan mijn liefste vrouwke, zij hebben mij in Antwerpen komen halen en waar zij met mij zullen een gaan weet ik niet en wat er voort zal gebeuren is af te wachten, moest ik niet meer weder keren zorgd dan dat onze kleine Sylvain het blijft goed maken en doet dan de groeten aan gans de familie.

Nu liefste vrouwke als het moest zijn dat ik niet wederkeer dan doet gij alles maar naar goedduken en zorgd goed voor ons enig kind ik denk toch dat gij goed door de wereld zult geraken, het zou natuurlijk beter gegaan zijn met ons beide die zou veel plezierige dagen gemaakt hebben. Liefste vrouwke als ik niet meer wederkeer zult gij toch later wel een pensioen trekken dat u en ~~uw kind~~ ons kind wel zal gemakkelijk door de wereld brengen, en als het mogelijk is zou ik willen dat ons zoontje Sylvain een goede geleerdheid zou bekomen, als hij ~~xxx~~ er hem kan inschikken. Het zal wel triestig zijn om alleen te wonen met ons zoontje maar daar kunt gij uw toch naar regelen als gij uw vader vraagt voor bij u komen te wonen die zal dat toch wel doen hoop ik en voor het bewerken van de hof zal mijn broeder, Albert u toch wel ~~xxxxxxx~~ komen een hand aansteken als het nodig is en mijn stelling die daar nu allemaal ligt die moet gij dan maar verkoopen die wordt niet meer beter met daar te liggen en dan mijn motorfiets ook maar daar zult gij toch nog een schone som van maken waar gij weet met voortkunt. Ik heb mijne zak met kleren hier in het gevang in Antwerpen achtergelaten met het volgende erin, een hemd, een band, onderlijfje, sjaal, blauwbroek, trui, onderbroek, scheergerief, tabak, kerkboek, en paternoster, die moet gij bewaren als gedenkteken van uw liefste man die uw altijd heeft liefgehad. De Pastoor heeft hierook bij geweest en die heeft mij gevraagd of ik wou te biechten gaan en de Heilige Communie ontvangen en ik heb dat gedaan en een goede Vaderons gelezen zou dat met mij alles wel zal gaan als ik moe~~x~~ sterven nu liefsten vrouwke doet een goeden dag aan mijn broeders, Albert en Victor en zusters Reine Eliza ~~xxx~~ Julia Carolina Margarita en ons Tille die kent mij tog niet, dat moet gij weten wat gij, er met doet en ook aan uw vader uw zuster Gabriel en haar man Alfons en ook uw zuster Leontin en haar man Mereel en voorts Hendrik en Irma en al de kindereh van zusters en broer~~xxx~~ engeheel de familie. Nu liefstex vrouwke en zoontje gaa ik mijn briefje sluiten en stelt het goed tot Later in den Hemel met vele kussen van uw teer~~g~~ liefste man en zorgt toch goed voor ons Sylvainke.

(Get) VAN ASSCHODT, Frans.

~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~

Vooreensluitend afschrift .

Maacht 17 Mei 1950

Voor de brigadecommandant afwezig.

~~R.~~
RIESEMANS
1° wachmeester

Frans Van Asschodt

Kampenhout. Verzetsgroepen Gewapende Partizanen en Groupe G. Sabotageacties. Arrestatie na verklikking in mei 1944. Gevangenis Antwerpen. Executie te Brasschaat op 20 juli 1944. 43 jaar.

Beëdigde en uitgetypte kopie

Bron: CegeSoma(Rijksarchief) AA2346

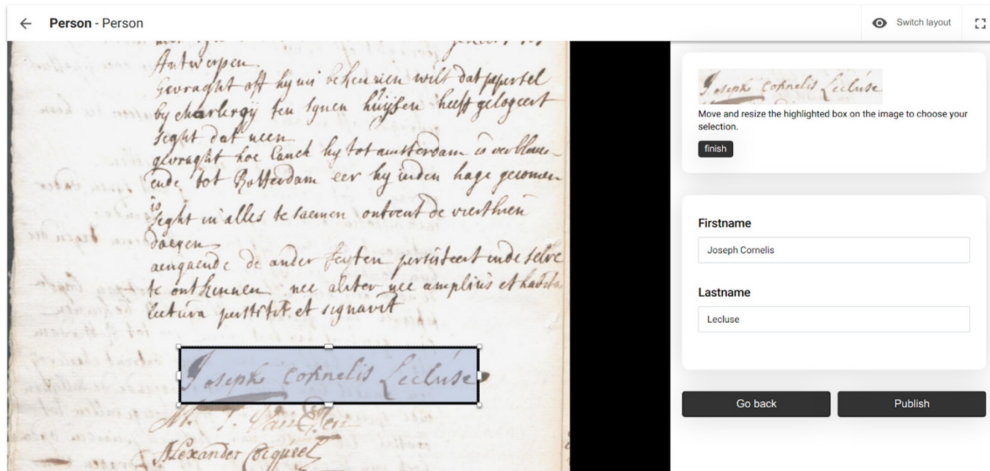
Helden
van
verzet

Laatste woorden

Afscheidsbrieven
van geëxecuteerde
verzetsmensen.

De kracht van
burgerwetenschap

Publieke campagne

- Lancering van een sensibiliseringscampagne om de laatste brieven van geëxecuteerde verzetsmensen in te zamelen.
- Mediacampagne, versterkt door digitale en fysieke lezingen-infosessies.
- Oproep voor vrijwilligers die afscheidsbrieven opsporen en transcriberen (software: MADOC).
- Inzameling via www.laatstewoorden.be (in opbouw)
- Data gecentraliseerd, geanalyseerd en ontsloten via software Nodegoat.

Helden
—vh—
—verzet—

Onze missie

vzw Helden van het verzet bevordert de respectvolle herinnering aan tienduizenden vergeten verzetshelden. Via onze verhalende activiteiten willen we dat elke Belg tegen 2030 minstens 1 verzetsheld kent.

Sociale media

Helden van het Verzet

Dany Neudt
@danyneudt

Historicus. Oprichter [#heldenvanhetverzet](#). Leerstoel [@VUBrussel](#) over het buitengewoon verzet van gewone mensen tegen de nazistische bezetter.

Media- & nieuwsbedrijf • Gent, België • [heldenvanhetverzet.be](#)
Lid sinds februari 2012

111 Volgend 6.327 Volgers

Profiel

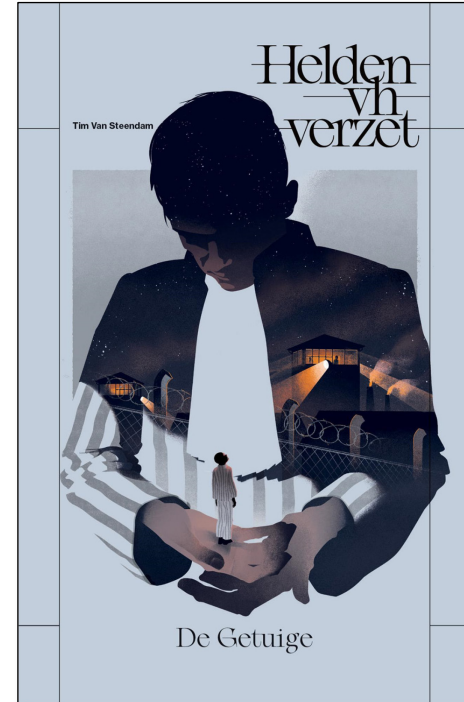
Helden van het Verzet

15 d. volgers • 46 volgend

			
Helden	<u>Community</u>	Over ons	
	INITIATIEVEN	AGENDA	ARTIKELS
<h1>FC Weerstand</h1>			
<p>In de jaren dertig van de 20ste eeuw was de Limburgse voetbalclub Thor Waterschei de club van de mijn. Midden jaren dertig bereikte het de Eerste Klasse onder impuls van het aanvalstrio Velsler – Gubanski – Pinter. Die laatste, Willy Pinter, ging als verzetsstrijder een tragisch lot tegemoet tijdens de Tweede Wereldoorlog. Een aantal van zijn ploeggenoten koos dan weer de zijde van de bezetter.</p>			

Verzetsnovelles

Verzetscafés en Breendonk

Helden
v.h.
verzet

PRESENTEERT

VERZETSCAFÉ

15.11.24 • 19:30
SINT-LEO COLLEGE • POTTERIEREI 11 • BRUGGE
TICKETS: €12 OF €8 • RESERVEREN: WWW.HELDENVANHETVERZET.BE

Charles Coppieters 't Wallant
door zoon Thierry Coppieters 't Wallant

Fernand Moust
door achterkleinzoon Yochen Moust

Roger Morsa
door kleinkinderen Stijn en Judy Morsa

Met de steun van:

Helden
v.h.
verzet & DE STUDIO

presenteren

Dit zijn de namen

50 uur livestream

Kevin Janssens, Bent Van Looy, Kristien Hemmerechts,
Wim Helsen, Natali Broods, Lieven Boeve,
Raf Njotea, Michel Hofman, Francisca Bostyn,
Gert Vercauteren, Simon Gronowski, Lidewij Nuijten,
Tom Lanoye, Helmut Lotti, ...

lezen de namen van duizenden gestorven verzetshelden

van maandag 6 mei om 18u tot woensdag 8 mei om 20u

Meer info op heldenvanhetverzet.be en destudio.com
Met de steun van Fort van Breendonk, Radio 1 en Cegesoma

Leerstoel VUB

Politiek

‘Wie verzet zich nog tegen een Verzetmuseum?’

in het verzet in Brussel, in 1945.

**Luc Sels • Jan Danckaert • Annemie Schaus •
Herman Van Goethem • Bernard Vanheusden • Rik Van de Walle**

02-05-2023, 10:52 • Bijgewerkt op: 16-05-2023, 17:12 •

[Nieuwsoverzicht](#)

VUB lanceert nieuwe leerstoel 'Sporen va...

Nieuws

15 februari 2024

VUB lanceert nieuwe leerstoel 'Sporen van het verzet'

Samen met VZW Helden van het verzet creëert universiteit een platform voor de studie van het verzet tijdens Tweede Wereldoorlog

Steunend lidmaatschap

- Samen een historisch onrecht aanpakken: verzetshelden uit de vergetelheid halen
- Vanaf 4 euro per maand
- Fiscaal attest (ism Vermeylenfonds)
- Korting op de eigen activiteiten
- Korting bij activiteiten van partners
- Prachtig ledenmagazine

Helden
van
het
verzet

Laatste woorden

Afscheidsbrieven
van geëxecuteerde
verzetsmensen.

Dank voor uw aandacht!

Vragen?
Opmerkingen?

dany@heldenvanhetverzet.be